

ספטמבר 2020

דגשים והנחיות להגשת מחקר לאישור ועדת האתיקה הפקולטטית
(תוספת 9/2020)

להלן התייחסות לסוגיות חוזרות שעלו בשנה"ל תש"פ:

1. **השלכות החובה לספק לכתבי עת נתונים גולמיים**
יותר ויותר כתבי עת מתנים פרסום מאמרים במתן גישה למאגר נתוני המחקר, לכל המעוניין בנושא, ללא פרטים מזהים (Anonymized).
לאור זה לא נכון יהיה לכתוב כי "הנתונים לא יהיו זמינים לאף אחד מלבד צוות המחקר" אלא "נתונים מזהים יהיו זמינים אך ורק לצוות המחקר", וזאת כמובן רק כאשר המחקר מזוהה.
2. **חובת שמירה נפרדת של פרטי התקשרות במחקר בו הובטחה אנונימיות**
כאשר מדובר במחקר שאלונים מקוון – בין אם הובטחה בו אנונימיות ובין אם לא, חלה חובת שמירה נפרדת של פרטי התקשרות.
במידה והמחקר מזוהה – כלומר יש בו טופס/הליך הסכמה – יש לאסוף פרטים מזהים בשלב ההסכמה, כך שהשאלון אחר כך יהיה נקי מפרטים מזהים.
במידה והמחקר לא מזוהה, אולם יש צורך בקבלת פרטי התקשרות מהמשתתפים, למשל – כדי לשלוח תגמול, או כדי לצור קשר בעתיד על מנת לשלוח שאלון נוסף בהמשך – יש צורך לייצר לינק עם הפניה לקובץ נפרד.
3. **התמודדות עם מקרים שבהם מרואיינים שיתפו את החוקר כי הם שוקלים התאבדות**
 - לא קיימת חובת דיווח לרשויות המדינה לגבי פגיעה עצמית – אך קיימת, לגבי קטין וחסוי, רשות לפנות לפקיד סעד רלוונטי. זו לא תחשב פגיעה בזכות לפרטיות.
 - עלינו להקפיד כמרואיינים לפעול ברגישות ולא ללחוץ על נקודות שעשויות להוביל למחשבות אובדניות.
 - במחקרים בהם צפויות לצוף תחושות מסוג זה – יש לבנות מראש מעטפת תמיכה מתאימה. סוג המעטפת ישתנה ממחקר למחקר. אין one size fits all.
 - במקרה שבו מובעת מצוקה, יש לבדוק שהאדם מקבל תמיכה מקצועית מתאימה ולסייע במציאת תמיכה כזו אם נדרש.
 - הסיוע במציאת תמיכה אינו נדרש להיות הרואי. לרוב, אין חובה לעזור פיזית למרואיין לאתר מטפל בבריאות הנפש. מה שנדרש הוא להסב את תשומת הלב של המרואיין לחשיבות קבלת התמיכה הנפשית לאור מצבו ולהציע גורמים שיכולים לסייע בכך.
 - במקרים בהם גיוס המשתתפים נערך דרך גוף כל שהוא (למשל זקנים דרך בתי אבות) מן הראוי לחשוב מראש – האם מידע חשוב על המרואיין ידווח לגורמי הטיפול במוסד.
 - יש לתאר את דרך ההתמודדות עליה מוחלט גם למשתתפים בטופס ההסכמה.
 - למשל: "במידה ויעלו במהלך הראיון תכנים אשר יעידו על צורך בתמיכה והתייחסות, יעבר המידע לגורמי הטיפול במוסד". לעיתים יש לשקול לנקוט בטכניקה שכזו.
4. **הגנה על משתתפים במחקר מקוון, אנונימי, הדן בנושאים רגישים**
עולות השאלות:
 - עד כמה זו באחריות החוקרות לוודא שרק בוגרים ייחשפו לשאלון המחקר המקוון?

- עד כמה כחוקרים עלינו לוודא שלאחר מילוי השאלון המשתתף הבוגר יידע לפנות לעזרה נפשית במידת הצורך?
- האם המידע המצורף לגבי ארגוני העזרה אכן מספק עבור מחקר זה או שלגבי הנושא הרגיש הזה המידע אינו מספק?

ככלל – מחובתנו לפעולה לצמצום הסיכונים הפוטנציאליים לבריאותם של משתתפי המחקר. אם זאת, החובה גדלה ככל שיותר מהשאלות הבאות נענות בחיוב:

- א. יש ציפייה של המשתתף שנגן עליו/נעזור לו (כי החוקר הוא איש טיפול למשל).
- ב. קיים מגע מחקרי שקרוב ל/מזכיר setting טיפולי (ראיון או כמובן כשהמחקר כולל תוכנית התערבות).
- ג. המשתתפים מזהים.
- ד. וולונטריות ההסכמה להשתתף היא מוגבלת (למשל גיוס על ידי אנשי מרות, הסבר חלקי בתהליך ההסכמה וכיוב').

החובה להגן פחתת ככל שחלק מהתשובות לשאלות הנ"ל הן שליליות, ולעיתים בכלל מתאינות כאשר התשובה לכולן היא - לא.

כך למשל, במחקר שהחוקרות בו הן נשות טיפול, אבל – א. אין במסגרתו תקשורת קרובה/מדמת טיפול, ב. אין זיהוי של המשתתפים וג. קיים הסבר מלא וטוב למשתתפות הפוטנציאליות על נושא המחקר, מטרותיו, כלי המחקר וכיוב' – הרי שהחובה שלנו להגן אקטיבית על המשתתפים מאוד מצומצמת. חשוב מאוד במקרים הללו להזהיר את המשתתפים מראש ובמפורש בדף ההסבר/פתיח על אופי התכנים ולהעלות בסוף את תשומת הלב לאפשרות לפנות ולקבל סיוע ותמיכה.

5. הגדרת אוכלוסייה מוחלשת/רגישה

אוכלוסייה מוחלשת/רגישה יכולה להיות מגוונת ביותר. הרגישות היא תלויה הקשר, ולא כל מי שרגיש בהקשר אחד – רגיש באחר. כך למשל קשישים לאו דווקא ייחשבו אוכלוסייה רגישה במחקר. לעומת זאת, נשים כשירות ובוגרות, שמרואיינות בכובען כעובדות ניקיון באוניברסיטה – עשויות להחשב כאוכלוסייה מוחלשת ויש לייצר מעטפת מגוננת בהתאם, למשל על ידי כך שאנו מוודאים אנונימיות והעדר כפיית השתתפות.